

Oddíl, nadepsaný *Próza*, zpracovala Lucija Hajnec. Oddíl *Lyrika* je dílem Christiany Piniekové. Měrcin Völkel, redaktor sborníku, napsal oddíl *Dramatiska literatura*. Marta Ziolkowska-Sobecka nazvala svůj příspěvek *Dzęcaca a mlodzińska literatura*. Cyril Pjeh napsal *Nabožna literatura*. Ludowe basnistwo je dílem France Šěna. Ředitel Lužickosrbského institutu v Budyšině Dietrich Scholze přispěl oddílem *Pfełozkova literatura* a Franc Šěn napsal rovněž *Literarna wědomosc*. Od zemřelého českého autora Jana Petra je oddíl *Wědomostna literatura* a Měrcin Völkel nazval závěrečný úsek sborníku *Literarna kritika*.

V poznámkách se uvádí zejména práce Antonína Frinty *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví* z roku 1955 a také další čeští (a ovšem i polští a jiní) sorabisté jsou často citováni. Významnou úlohu hraje v životě lužických Srbů náboženská literatura (katolická i protestantská). Proto nepřekvapuje, že je této literatuře věnován samostatný oddíl.

Sborník slouží zároveň jako pramen bibliografických informací. Jsou však roztroušeny zčásti v textu, zčásti v poznámkách pod čarou. Je škoda, že nebyl připojen zvláštní bibliografický oddíl. Texty sborníku byly vydány s pětiletým zpožděním – a tato poznámka má rovněž několikaleté zpoždění od vydání knihy. Jejím cílem je upozornit na tuto publikaci ty zájemce, kteří sorabistickou produkci soustavně nesledují.

Antonín Měšťan

Time, G. A.: Německaja literaturno-filosofskaja mysl XVIII-XIX vekov v kontekste tvorčestva I. S. Turgeněva (genetičeskije i tipologičeskije aspekty). Mnichov 1997, 140 s.

Ve své studii autorka v šesti kapitolách na konkrétních ukázkách z děl Turgeněva, jeho současníků – literárních kritiků (Bělinskij, Gercen), a také německých filozofů (Schopenhauer, Hegel, Goethe, Schiller, Feuerbach, Schelling) ukazuje, jak velký odraz našla Turgeněvova studia v Německu a jeho zájem o německé filozofy v jeho tvorbě a myšlení. Navazuje tak na svou práci na téma *Turgenew i Germania* ještě z dob svých studií.

Po obsáhlém úvodu následuje kapitola nazvaná citátem z korespondence Turgeněva: *Filosofskoje ubeždenije každogo jest' jeho sozdanije* (1840). Zavádí nás do doby Turgeněvových studií na berlínské univerzitě, kde se seznamoval s německou filozofií a jejími hlavními představiteli (v této době jde především o Schellinga a Hegela), kteří prostřednictvím svých děl spoluvytvářeli jeho filozofické přesvědčení a měli později značný vliv na jeho světový názor a literární tvorbu vůbec.

Kapitola druhá nazvaná *Člověk jako osobnost a „příroda“* se zabírá všudypřítomnými tématy v Turgeněvově díle – „přírodou“ a „hrdinou-osobností“. Autorka shledává v jeho díle paralelu mezi dvěma typy turgeněvovských hrdinů (hrdina harmonický, hrdina k harmonii směřující) a schillerovskými kategoriemi „přírodní“ a „morální“, „naivní“ a „sentimentální“. Neopomíná ani kategorie „víry“ a „nevíry“ staví do opozice člověka jako individualistickou osobnost a Přírodu, jejíž vlastní přírodní podstata je

přítomností člověka narušována. Zrcadlí se zde přímý vliv hegelovské dialektiky (konečné-nekonečné, jedinečné-obecné). Autorka uvádí ukázky z děl *Faust*, *Zapiski ochotníka* a z povídky *Smert'* kde se odráží Schopenhauova myšlenka o smrti, která je cílem života.

Kapitola třetí je věnována stati *Gamlet i Don Kichot*, kde nacházejí výklad již zmiňované typy „naivní“ a „sentimentální“. Spisovatel v ní zdůrazňoval především mravní hodnocení jím charakterizovaných typů. Je třeba zdůraznit, že mravnost a otázka víry v životě člověka byly páteří idealistické německé filozofie. V této stati se poprvé teoreticky střetávají dva směry turgeněvovského myšlení: metafyzické a konkrétní vykreslení člověka. V daném případě však vítězí, pro Rusko tolik tradiční, myšlení kontrétní. Myšlenky ze stati *Gamlet i Don Kichot* byly rozvinuty i v románě *Rudin*. Ne však teoreticky, ale především umělecky. Právě tento román je prvním pokusem Turgeněva sjednotit v jednom konkrétním hrdinovi dvě ve stati charakterizované tendence. Jeho původní název *Genial'naja natura* to jen dosvědčuje. Také hlavní hrdina románu *Dvorjanskoje gnezdo* trochu připomíná svého předchůdce, když se jedná o silnější osobnost. Turgeněvovi současníci považovali Lavreckého za přírodní „fyzilogickou osobnost“ ruského typu, která však byla ovlivněna západním vzděláním a výchovou. Autorka zde uvádí pro srovnání i hrdinu románu *Nakanune* Insarova, který na rozdíl od turgeněvovských hrdinů-idealistů je schopen reálného a konkrétního činu veden vírou v záchranu vlasti.

Ve čtvrté kapitole se spolu s autorkou dostáváme k jednomu z klíčových děl Turgeněva, k románu *Otcy i děti*, kde vystupují na povrch všechna specifika turgeněvovského románové tvorby – ideová a společenská aktuálnost, všudypřítomná polemika. Celým románem prostupuje téma nihilismu, a také reakce na díla německých materialistů (hlavní hrdina románu Bazarov, který je zosobněním nihilismu a materialismu zároveň, nosí při sobě stále knihu *Materija i sila* L. Büchnera, jednoho z nejvýznamnějších představitelů německého materialismu). Neopomíjí se ani vliv Schopenhauera, který byl Gercenem nazván ideálním nihilistou a Turgeněvovou autoritou. Právě on byl otcem myšlenky, že člověk je jediným „metafyzickým tvorem (zvířetem)“ – animal metaphysikum – v přírodě. Také v dílech *Prizraki* a *Dovol'no* najdeme umělecky ztělesněný svět dle Schopenhauera (*Mir kak volja i predstavljenije*).

Pátá kapitola pojednává mimo jiné o románu *Dym*, ve kterém autor již upouští od širokého filozofického zobecňování a ukazuje kritické a skeptické stanovisko ke konkrétním teoriím a naukám. Také proto byl tento román přijat jako zapadnický, a dokonce pro vše ruské urážlivý. Hlavní hrdina Litvinov je sice podobně jako Lavreckij ruský člověk, který získal vzdělání na západě. Litvinovovi se však daří uplatnit své znalosti a dovednosti, a je tedy spokojen se svým životem. Jeho protihráče v románu zosobňuje typický „slavjanofil“ či „narodnik“ Gubarjov. Je to typ Don Quijota, Turgeněvem dosti parodicky znázorněný, a je známo, že tato satirické znázornění mělo i konkrétního adresáta: ruské emigrantské politické kroužky v Heidelbergu.

Středobodem poslední kapitoly je Turgeněvův poslední román *Nov'*, v němž se setkávají všechny dosud jmenované a popisované typy hrdinů, nastolují se zde doposud nevyřešené či nevyřešené problémy a otázky. Objevují se „ruští Hamleti“, „ruští Don Quijotové“, „ruský Mefistoteles“ a tzv. „nové typy“. Autorka říká, že Turgeněv v pod-

statě nikdy neopustil teritorium otázek a témat z doby jeho studií. Zůstává jim věrný především v tom smyslu, že na ně nenachází odpověď. Nebyl zkrátka schopen přemýšlet vně ruské skutečnosti. Problém Hamletů a Don Quijotů zůstává tedy, viděn specifickou filozoficko-psychologicko-sociální optikou Turgeněva, společným rysem počátku i konce jeho tvůrčího života.

Galina A. Time svou studií dokazuje obdivuhodnou orientaci v dané tématice. Nejen v díle samotného Turgeněva a jeho současníků, ale i v rozsáhlé tvorbě celé plejády předních německých filozofů uplynulých dvou století. Její schopnost srovnávání a řazení do souvislostí, vyhodnocování a dedukce, nejvíce ocení zasvěcenější čtenáři.

Daniela Zemková

Vladimír Nabokov a hra

Pechal, Z.: Hra v románu Vladimíra Nabokova. Univerzita Palackého, Olomouc 1999, 209 str.

V tomto roce spatřila světlo světa pozoruhodná publikace věnovaná výrazné osobnosti ruské literatury 20. století Vladimíru Nabokovovi. Její autor, Zdeněk Pechal, vytvořil pestrý kaleidoskop postřehů k Nabokovově tvorbě, a to z jednoho zásadního úhlu pohledu: z hlediska hry, fantazie a reality. Jak Pechal vysvětluje již v úvodu, kouzlo Nabokovových děl spočívá právě v mistrném skloubení kouzla neužitečného, hravosti a radosti ze hry i fantazie – a to vše vytváří iluzi lidské svobody, danou zamaskováním, s níž člověk dokáže čelit přesně určenému řádu věcí ve vesmíru.

Tyto hlavní myšlenky jsou v publikaci podány ve třech kapitolách, jež vystihují již svými názvy podstatu zkoumaného problému. První z kapitol je věnována domovu a dětství, druhá naopak cizotě, kterou s sebou přináší dospělost, a konečně třetí kapitola postihuje centrální moment – hru. Všechny tyto tři kapitoly mají stejnou strukturu – autor vždy analyzuje odděleně různá Nabokovova díla z daného hlediska. Každá kapitola je pak uzavřena ruským a anglickým resumé, která výstižně a hutně shrnují hlavní myšlenkové body.

Tak například v první části nazvané *Domov – dětství* dospívá Z. Pechal k závěru, že styčný bod zkoumaných románů (*Mášenka, Čin, Pnin, Dar*), a to bod zcela zásadní, je motiv dětství. Zvláštní propojení dětského věku s časem a místem totiž umožňuje pociťovat bezpečí a otevírá možnost být pánem svého osudu. Jen dětství a útočiště domova skýtá jisté záruky; pokud to člověk ztratí, ztratí vše a jeho budoucnost je jen cizota. Dětský svět je bezelstný a důvěřivý, a tím pádem i dobrý. Dostane-li se však do styku se světem dospělým, dochází ke kolizi. Tak jsou hrdinové Nabokovových románů nepochopeni ve svém dětském způsobu chování, ve svých fantaziích a především ve své důvěřivosti. Syžet těchto děl je shodně vystavěn na iluzích a vzpomínkách o bezpečí domova a na fatálních následcích takového přístupu k životu.

Podobné schéma má druhá kapitola. Opět jsou podrobeny analýze čtyři romány – *Camera obscura, Král, dáma, kluk, Pozvání na popravu a Bend Sinister*. Z. Pechala však nyní zajímá druhá stránka věci, a sice cizota, s níž se setkáváme v dospělosti.